

Csapody Tamás

Béke kutatók világkongresszusa Sopronban

Az International Peace Research Association (Nemzetközi Béke kutatók Szövetsége – IPRA) Béke és konfliktus a globalizáció korában (Peace and Conflict in a Time of Globalization) címmel Sopronban rendezte meg 2004. július 5–9. között XX. világkongresszusát.

Az IPRA-t a holland Bert Röling professzor és a ma 74 éves, a világ talán legnagyobb élő béke kutatója, a norvég Johan Galtung alapította Londonban (1964). A fennálásának 40. évfordulóját Sopronban ünneplő IPRA a hidegháború idején jött létre, keresve nyugat és kelet, a szabad és az elnyomott világ közötti békés és béke kutatói alapuló párbeszédet. Az IPRA kereste a kapcsolatot a keleti blokk hivatalos békemozgalmával (pl. Béketanács) és a nem hivatalos béke csoportokkal (pl. Dialógus). Ma az IPRA vezetőségében „Oroszország és Kelet-Európa” képviselőjében a „Magyar Békeszövetség béke kutatója”, Balázs Judit, a Sopronban székelő Nyugat-Magyarországi Egyetem rektor-helyettese foglal helyet. A nyitó ceremónián hosszú beszédet mondott Dr. Köteles György professzor, a Magyar Békeszövetség elnöke, majd pedig Barabás Miklós, a Magyar Békeszövetség „civil és társadalmi mozgalmak” referense kiüntetést adott át az IPRA japán elnökének, Katsuya Kodamának és magyar társelnökének, Balázs Juditnak.

Az általában két évente megrendezett IPRA-világkonferenciát másodszor tartották Magyarországon (első alkalom: Győr, 1983). Sopronban 44 országból mintegy 240 – elsősorban amerikai, ausztrál, indiai és japán – béke kutató volt jelen. A konferencia megnyitására kiadott MTI-hírt egyetlen egy országos napilap közölte, 16 sorban. A plenáris ülések mellett 15 szekcióban folyt a munka (szekciók: Művészet és béke, Konfliktusmegoldás és béke teremtés, Nemi és faji egyenlőség, Globális gazdaságpolitika, Ökológia és béke, Migrációs jogok, Benne szülöttek jogai, Nemzetközi emberi jogok, Erőszakmentesség, Békére nevelés, Béketörténet, Békemozgalmak, Béketeóriák, Vallás és béke, Biztonság és leszerezés, Ifjúság). A posztszovjet országok közül egy azeri, egy bosnyák, egy lengyel, egy ukrán és két orosz kutató volt jelen. Magyarországról négyen regisztráltatták magukat, és közülük – tudomásom szerint – ketten adtak elő. Az egyik előadó, a magyarországi roma problémát elemző Lukács Veronika, japán barátaitól szerzett tudomást a konferenciáról, én pedig ausztrál kutatótársamtól.

Jómagam az „Erőszakmentesség” szekció munkájában vettem részt, ahol 19 előadás hangzott el. A Ralph Summy (Ausztrália) és Senthil Ram (India) által vezetett szekció többek között a terrorizmus elleni erőszakmentes fellépés lehetőségeivel, az erőszakmentes iszlámmal, az izraeli-palesztin és a tibeti kérdéssel, az indiai és a brazil erőszakmentes akciókkal, az erőszakmentes kultúrával és az erőszakmentesség etikájával foglalkozott. A magyar származású ausztrál, Thomas Weber Deák Ferencnek Gandhira gyakorolt hatásáról adott elő, míg jómagam a Deák Ferenc fémjelzte passzív rezisztenciáról tartottam meg az alább közölt rövid előadást.

Passzív rezisztencia Magyarországon 1849 és 1859 között

Európában 1848 tavaszán olyan forradalmi hullám söpört végig (Anglia, Franciaország, Németország), amely az Osztrák-Magyar Monarchia tagállamaiban kezdődött (Itália, Ausztria, Magyarország, Csehország). A nemzeti függetlenségért és a polgári átalakulásért folytatott 1848–49-es forradalmak és szabadságharcok sorra elbuktak, győztek a császári és cári seregek.

A magyar csapatok 1849. augusztus 13-án Világosnál kényszerültek letenni a fegyvert. Az Osztrák Minisztertanács megbízásából Haynau tábornok 1849. október 6-án kivégeztetett tizenhárom, a forradalomban részt vett honvéd főtisztet (aradi vértanúk), majd pedig kivégeztette Batthyány Lajos magyar miniszterelnököt. A katonai bíróságok ítéletei alapján 120 embert ítélték halálra, 1200-at börtönöztek be, és a volt magyar honvédek közül több mint 50 ezer embert soroztak be „kegyelemből” a császári hadseregbe.

Magyarországon a szabadságharc leverése után ostromállapotot vezettek be, mind a közigazgatás, mind a bíróságok teljhatalmú katonai veze-

tők kezébe került. Kezdetét vette a birodalmi belügyminiszter, Alexander Bach nevével fémjelzett neoabszolutizmus (Bach-korszak: 1849–1859).

Bach egységes birodalmat akart kialakítani. A közigazgatást centralizálták, létrehozták a bécsi udvarhoz hű hivatalnok kart (Bach-huszárok), a besúgórendszert, és a rendőrség mellett – a vidéki lakosság féken tartására – a zsandárságot. Mindezen túlmenően Magyarország területén jelentős katonai erő állomásozott. Ausztria és Magyarország között eltörölték a vámhatárokat, az osztrák adórendszert kiterjesztették Magyarországra, és bevezették az állami dohánymonopóliumot. A közoktatásban megjelent a németesítés és a magyar nyelv háttérbe szorításának szándéka, a magyar lapok egy részét megszüntették, másik részét pedig ellenőrizték. A nyolcéves katonaidőt a nemesség pénzzel megválthatta, de parasztságnak erre nem volt lehetősége. Napirenden voltak az erőszakos sorozások.

Magyarország dilemmája az volt, hogy az abszolutista kormányzattal való kollaboráció, vagy pedig a szem-

benállás stratégiáját válassza-e. Magyarország az utóbbit választotta, és a passzív rezisztencia kategóriájába sorolható eszközöket alkalmazott. De ez nem volt ilyen egyszerű. A forradalom leverése után külföldre menekült magyar politikusok és katonák fegyveres felkelés szervezésébe kezdtek (a kútahtyai emigráció vezetője Kossuth Lajos, a párizsi Teleki László, a londoni Klapka György). Erős forradalmi mozgalom jött létre Erdélyben (Makk József), szabadcsapatok szerveződtek (Tolna: Noszlopy Gáspár), gerilla hadviselésre készültek fel (Mátra: Skretulsky Kázmér, Hatvani Imre; Arad: Csomortányi Károly), fegyveres betyárok veszélyeztették a hatalmat (pl. Rózsa Sándor), és merényletet kíséreltek meg Ferenc József trónörökös ellen (Libényi János). A fegyveres ellenállás vezetőit kivégezték, vagy 5–10–15 éves börtönbüntetésre ítélték. A perek elhúzódtak az 1850-es évek végéig, de 1853–54-re felszámolták a fegyveres ellenállást.

A passzív rezisztencia jelképes alakja a liberális Deák Ferenc lett, aki az első független magyar kormány

igazságügy-minisztere volt (1848–1849). A vidéki birtokán, majd pedig Pesten a közügyektől teljesen visszavonultan élő Deák hirdette meg az egész nemzet számára követendő politikai magatartásformát, a passzív rezisztencia eszméjét. Deák nem támogatta a titkos szervezkedéseket, viszont az 1848-as közjogi talajon állva nyíltan hirdette a „tűrés és tevév politikáját”. Szervezte a magyar társadalmi életet, nyilvános politikai szalont tartott fenn és irányította tudományos akadémiát. A deáki minta nyomán a szabadságharc vezető erejét képező magyar liberális köznemesség nagy része elvetette a politikai és társadalmi érvényesülés lehetőségét, és tudatosan vállalta a passzív rezisztencia magatartásformáját (hivatalt nem vállalt és adót nem fizetett). Deák Ferenc mellett a szépíró és újságszerkesztő (Pesti Napló) Kemény Zsigmond és az író Jókai Mór (Az új fejedelem című regény szerzője) a legismertebb képviselője a passzív rezisztenciának.

A passzív rezisztencia számos formában nyilvánult meg. Két fő típusát különböztethetjük meg. Az egyik elsődlegesen a kulturális lázadás for-

mait foglalta magában: öltözködési és divatszokások (szakállviselet, betyár-ruha, kalap- és cilinder viselet, gyászöltözet), a nemzeti színek használata a ruházaton, továbbá a magánépületeken és középületeken, színházi bemutatók tartása (magyar szerzők, magyar témák), nemzeti bálók és táncmulatságok tartása, a tanügyben bevezetendő szabályoknak való ellenállás. A másik, elsődlegesen politikai ellenállás formái: a nyílt véleménynyilvánítástól való tartózkodás (látszat-közömbösség), az abszolutisztikus kormányzat egyes intézkedései elleni fellépés, illetve azok negligálása (adóbefizetés, kölcsönpapírok nem jegyzése, dohánymonopólium kijátszása, közmunka elkerülése), sorozások előli szökés, a már besorozottak ellenállása az osztrák-magyar közös hadseregben, a besorozottak szökése (dezertálás), a gyülekezési jog betiltásával szembeni fellépés (politikai társaság alakítása vadászegylet vagy Agár-egyesület címen), fegyver és forradalmi relikviák (Kossuth bankó, forradalmi irományok), valamint tiltott könyvek és külföldi újságok rejtegetése, nyilvános helyeken (utca, vendéglő) nyílt demonstrá-

ció a hatalom ellen, a kormányzat által rendezett ünnepélyes alkalmak elleni fellépés (pl. a császár születésnapján), a forradalom ünnepeinek megülvése.

Tíz éven keresztül megvalósult az idegen hatalommal való együtt nem működés, amit a Gene Sharp-i tipológia a törvényhozói hatalom bojkottja címszó alatt tart nyilván, és amit Gandhi mozgalmával párhuzamba állítva tárgyal. Ugyanakkor a magyar passzív rezisztencia esetében nem lehet beszélni kimunkált elképzelésről (ideológiáról), egységes konstruktív programról és alternatív intézményrendszer létrehozásáról, viszont erőszakmentes volt és növelte a belső együttműködést.

A magyar passzív ellenállás 1859-ben fejeződött be, amikor a külpolitikai események (észak-olaszországi háború) és a gazdasági válság (1857–1858) nyomán Deák, valamint a magyar és osztrák politikai elit elérkezettnek látta az időt a tárgyalásra. Ez végül elvezetett a két ország erőszakmentes kiegyezéséhez (1867). A kiegyezés tartósnak bizonyult, mivel közel ötven éven keresztül, egészen az I. világháborúig fenntartotta az Osztrák-Magyar Monarchiát.

